

حسین مومنی مهموئی^۱

Michael W. Apple (1942-)

«نظام آموزشی و فرهنگی نگهداشت، حفظ سلطه و استثمار موجود در نظم اجتماعی را القا و دیکته می‌کند.»

مقدمه

مایکل اپل استاد برنامه درسی، آموزش و مطالعات خط مشی آموزشی دانشگاه ویسکانسین در مدیسون امریکاست. او نظریه برنامه درسی و پژوهش و جامعه شناسی برنامه درسی تدریس می‌کند. علاقه اصلی او در رابطه بین فرهنگ و قدرت در آموزش و پرورش نهفته است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۵۹). او به عنوان یک نظریه پرداز آموزشی و صدای مهم در «آموزش و پرورش پیشرفت گرا/ انتقادی» بسیار مورد توجه قرار گرفته است (پالمر^۲ و همکاران، ۲۰۰۱، ص ۲۶۳). اپل در واقع یکی از بزرگترین اندیشمندان جدید در حوزه نظریه پردازی انتقادی و تفسیر برنامه‌های درسی سیاسی است. او برای انتشار آثار مهم در زمینه‌هایی چون آموزش و پرورش و قدرت، نظریه و پژوهش، تدریس انتقادی و توسعه تفکر انتقادی به شهرت جهانی رسیده است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۵۹). او به شدت تحت تأثیر مکتب فرانکفورت است (قادری ۱۳۸۳، ص ۱۳۴). او در بین نخستین صاحب نظرانی بود که برنامه درسی را بعنوان یک متن سیاسی در دهه ۱۹۷۰ مطرح نمود (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۳). مایکل اپل و هنری ژیرو^۳ و فیلیپ وکسلر^۴ و پیتر مک لارن^۵ از دهه ۱۹۷۰ تا کنون پرچم نظریه‌های انتقادی در برنامه درسی را به دوش کشیده اند. اپل مانند اکثر مریبان منتقد معاصر از یکسو از متفکرانی چون ساموئل بولز^۶، هربرت جین تیز^۷، پل ویلیس^۷ تأثیر پذیرفته است که به مریبان تندرو و یا رادیکال مشهور شده‌اند. از طرفی دیدگاه‌های متأثر از مکتب فرانکفورت و دیدگاه‌های نئومارکسیستی است که از دهه ۱۹۲۰ در حوزه فلسفه و جامعه شناسی مطرح بوده‌اند. چپ‌گرا، رادیکال، نئومارکسیست و منتقد تعلیم و تربیت از جمله عناوینی است که به اپل نسبت داده‌اند (قادری ۱۳۸۹، ص ۷۲). از شاگردان اپل می‌توان به کامرون مک کارتی^۸ اشاره کرد که اپل با کمک او در سال ۱۹۸۸ اثری را تحت عنوان «نژاد، طبقه و جنسیت در تعلیم و تربیت آمریکا» منتشر کردند (همان، ص ۸۷).

مروری بر زندگی شخصی و علمی

اپل متولد ۲۰ اگوست ۱۹۴۲ است (پالمر و همکاران، ۲۰۰۱، ص ۲۶۳). در سال ۱۹۶۸ در دانشگاه کلمبیا کارشناسی ارشد و در سال ۱۹۷۰ از همان دانشگاه دکترای خود را در رشته مطالعات برنامه درسی به پایان رساند (قادری ۱۳۸۹،

momenimahmouei@yahoo.com

۱. استاد یار گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تربت حیدریه

2. Palmer

3. Giroux, H

4. Wexler

5. McLaren

6. Bowles

7. Willis

8. Cameron McCarthy

ص ۷۱). او در مدارس ابتدایی و متوسطه قبلاً بعنوان معلم تدریس کرده است و مدتی نیز ریاست اتحادیه معلمان را برعهده داشته است. او با مریبان، اتحادیه‌ها، گروه‌های مخالف و دولت‌ها در سراسر جهان برای فعالیت‌ها و سیاست‌های تربیتی ارتباط داشته است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۰). اپل درباره اینکه چگونه تبدیل به یک محقق یا فعال در حوزه تعلیم و تربیت شده اظهار می‌دارد:

اواخر یک روز عصر که بعد از تدریس به خانه آمدم، نامه‌ای از کالج معلمان دانشگاه کلمبیا برایم آمده بود. من برای شرکت در برنامه فلسفه آموزش و پرورش آنجا پذیرفته شده بودم. از اینکه پذیرفته شده بودم، تعجب کردم. من برای گذراندن دوره کارشناسی‌ام به دو دانشکده ایالتی کوچک شبانه رفته بودم دوره‌ای که هنوز به پایان نرسیده بود و من برای تکمیل آن باید چند واحد درسی را در تابستان می‌گذرانیدم. رفتن به کالج معلمان در اواخر دهه ۱۹۶۰ برای من در بسیاری جهات تجربه‌ای قابل توجه بود. این اولین باری بود که انتظار می‌رفت بتوانم به پیچیده‌ترین مسایل تاریخی، اقتصادی، مفهومی، سیاسی و مسایل عملی پیرامون تعلیم و تربیت پردازم.

در فلسفه تعلیم و تربیت من با جوناس سولتیس^۱ کار کردم او یک فیلسوف تحلیلی و معلمی خوب بود، او کسی بود که تشخیص داد چیزی ارزشمندتر در خشونت و توانایی‌های ادراکی به کمال نرسیده من وجود دارد. همچنین او استعدادهای ادراکی رو به رشد من را تشخیص داد و این استعدادها رشد می‌کردند، بخاطر اینکه بطور حتم او معلم خوبی بود. سولتیس تقریباً از قبل می‌دانست که علاقه من بر سیاست‌های برنامه درسی و تدریس متمرکز بود. اواخر سال اولم در کالج معلمان بود که جوناس من را به دیدن آلیس میل^۲، رییس برنامه درسی و تدریس و کسی که همکاری‌هایش برای دموکراتیزه کردن برنامه درسی به اندازه کافی شناخته شده نبود فرستاد؛ و آلیس من را برای دیدن دواین هیوبنر^۳ فرستاد. پیشنهاد هیوبنر تأثیر عمیقی بر هر آنچه من انجام می‌دادم داشت. هیوبنر سخت‌گیر و از خلاق‌ترین محققان برنامه درسی انتقادی در تاریخ این رشته بود. او گفت ما درباره همه آن چیزهایی که فکر می‌کنیم در مورد جامعه، تحصیل و تقریباً هر چیز دیگر می‌دانیم، نیاز به تجدید نظر داریم. دواین فهرستی بیش از ۵۰ کتاب در مورد فلسفه، نظریه اجتماعی، ادبیات و نظریه ادبی و تاریخچه برنامه درسی را به من داد تا مطالعه کنم. من این چالش را قبول کردم و ما همدیگر را بارها و بارها ملاقات کردیم. من به سوی کتاب‌ها هجوم بردم. مجموعه‌ای گنج‌کننده بود با این حال من شروع کردم به پیدا کردن یک الگو و مجموعه‌ای از شیوه‌هایی که مبتنی بر عقل سلیم ما می‌تواند به چالش کشیده شود. کار کردن با دواین هیوبنر من را به یک دانشکده جدید برای گذراندن دوره‌هایی در پدیدارشناسی و نظریه انتقادی، اجتماعی و فرهنگی فرستاد. او اصرار داشت که من ماکسین گرینگی

1. Jonas Soltis
2. Alice Miel
3. Dwayne Huebner

^{۱۲} را خوب بشناسم، کسی که تأثیر زیادی را روی من داشت. در واقع من مدرکی مشترک در مطالعات برنامه درسی، فلسفه و جامعه‌شناسی زیر نظر سولتیس، هیوبنر و گرین گرفتیم. این ترکیب منجر به رساله‌ای شد که همه این عقاید را با هم ارایه داد، «ارتباط و برنامه درسی: یک مطالعه پدیدارشناسانه جامعه‌شناسی دانش»^{۱۳} و همزمان بنیان و سؤالاتی هدایت‌کننده برای خیلی از کارهای بعدی من در مورد ارتباط بین تعلیم و تربیت، دانش و قدرت را فراهم ساخت (شورت و واکس،^{۱۴} ۲۰۰۹).

- آمدن به ویسکانسین

در بهار ۱۹۷۰ زمانی که من داشتم درسم را تمام می‌کردم در ویسکانسین یک جایگاه آزاد برنامه درسی وجود داشت. استاد اصلی دواین و جیمز-ورجیل هریک^{۱۵} در اصل همکار رالف تایلر^{۱۶} در شیکاگو و یکی از دانشمندان پیشرو در برنامه درسی زمان خودش - فوت کرد و نیاز به کسی برای پرکردن جایگاهش بود. هربرت کلیارد^{۱۷} از افراد دیگر در مطالعات برنامه درسی در ویسکانسین بود. هربرت چند سال پیش از من زیر نظر آرنو بلاک^{۱۸} کسی که من نیز چند واحد درسی را با او گذرانده بودم، تحصیل کرده بود. کار هربرت در تاریخچه برنامه درسی تأثیر مهم روی من و دیگران داشت (شورت و واکس،^{۱۹} ۲۰۰۹).

اندیشه‌های عمده

اپل از استادانش همچون هیوبنر و جیمز مک دونالد که در دهه ۱۹۶۰ در دانشگاه ویسکانسین به تدریس اشتغال داشتند تأثیر فراوان پذیرفت. توجه آنها به بسترهای سیاسی برنامه درسی دستمایه فکری برای پرداختن اپل به مسایل سیاسی تعلیم و تربیت را فراهم آورد. گرچه این دو به زمینه‌های مختلفی از جمله بسترهای غیرسیاسی برنامه درسی نیز توجه داشتند، اما اپل به طور محض دیدگاه‌های سیاسی آنها را دست چین کرد و به مفاهیمی چون ایدئولوژی، قدرت، تعارض، بازتولید، فرهنگ، جنسیت و هویت در برنامه درسی پرداخت (قادری ۱۳۸۹، ص ۷۱). او اعتقاد داشت تفکر کردن درباره اقدام‌های برنامه درسی و با موفقیت درگیر آنها شدن، مستلزم داشتن یک نوع حس و حساسیت مثبت و همراه با اشتیاق در راستای فرایندها و رابطه‌های فراخ‌تر سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی یا مرامی است (اپل ۲۰۰۸ به نقل از شریف، ۱۳۹۰، ص ۲۷۹).

- بازتولید

نظریه بازتولید به نحو چشمگیری بنیانی برای دیدگاه‌های اپل فراهم آورده است. به گونه‌ای که در سراسر آثار اپل می‌توان به اصطلاح نظریه بازتولید برخورد کرد (قادری ۱۳۸۹، ص ۷۸). وقتی گفته می‌شود که کارکرد مدارس بازتولید است، منظور بازتولید نابرابری اجتماعی است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۰).

اپل در کتاب ایدئولوژی و برنامه درسی بازتولید را در قالب مؤلفه‌های زیر تبیین می‌کند:

۱. آموزش و پرورش نابرابری‌ها را در جوامع سرمایه داری بازتولید و توجیه می‌کند، آموزش و پرورش تبعیت از قدرت سلطه طبقاتی، نژاد پرستی و روابط نابرابر و غیرعادلانه را در جوامع سرمایه داری بازنمایی می‌کند.
۲. آموزش و پرورش و دانش در وضع موجود نمی‌تواند روابط اجتماعی باز تولیدشده را خنثی کند.

---

1. Maxine Greene

2. *Relevance and Curriculum: A Study in the Phenomenological Sociology of Knowledge*

3. Short & Waks

4. Vergil Herrick

5. Ralph Tyler

6. Herbert Kliebard

7. Arno Bellak

۳. آنچه که نقش واقعی مدارس امروز را تشکیل داده، نه نوعی فهم و درک عمیق انتقادی بلکه محلی برای نگهداری دانش آموزان است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۱).

از نظر اپل نظریه بازتولید از یک سو توسط دو اصطلاح تلقین و حذف آگاهی و از سویی به وسیله نظریه تعارض قابل تفسیر است. وی با استناد به نظریه‌های سیاسی-اجتماعی از نظریه تعارض که منبعث از دیدگاه‌های هگل و مارکس است برای بیان نظریه بازتولید مورد نظر خویش سود می‌جوید. طبق نظریه تعارض جامعه متشکل از دو گروه معارض است. یکی سلطه‌گر که در پی حفظ وضع موجود یا تولید دوباره وضعیت موجود و طبقه زیر سلطه که در پی تغییر وضعیت موجود است. طبقه سلطه با حذف آگاهی از مدرسه صرفاً در پی افرادی مطیع و سازشکار است. اپل در کتاب «تعلیم و تربیت و قدرت» (۱۹۸۲) چنین استدلال می‌کند که سرمایه داری آمریکا در پی آن است که از تمام اهرم‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی استفاده کند تا افرادی برای چرخاندن چرخه صنعت و نیز افرادی برای مصرف محصولات صنعتی تربیت کند (قادری ۱۳۸۹، صص ۷۸-۷۹).

- مقاومت

در سال ۱۹۸۲ مایکل اپل دو اثر منتشر کرد که مسایل بازتولید و مقاومت را بررسی می‌کرد. او در کتابش تحت عنوان «بازتولید فرهنگی و اقتصادی در تعلیم و تربیت» بین دو شکل نظریه بازتولید تمایز قایل شد:

- ۱- شکلی که بر روی مسایل مرتبط با اقتصاد و ساختارهای کلان متمرکز است.
- ۲- نوعی که بر فرهنگ و موضوعات مرتبط با ساختارهای خرد متمرکز است.

از نظر اپل برنامه درسی مدرسه به دسته دوم تعلق دارد. او بر این باور است که نظریه مقاومت و بازتولید به هم گره خورده است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۱). مقاومت فرایندی است که موجب جلوگیری از بازتولید وضعیت موجود می‌شود. اپل و هنری ژيرو نظریه مقاومت را نظریه مهمی تلقی می‌کنند که هم موجب اصلاح برنامه‌های درسی محافظه کارانه و هم رادیکال می‌شد. از نظر آنها جوانان طبقه کارگر تحت تأثیر فرهنگ خانوادگی و گروهی خود در مقابل برنامه‌های درسی که از ناحیه طبقه مسلط معرفی می‌شوند، مقاومت نشان می‌دهند. در حقیقت فرزندان طبقه کارگر گر چه تحت تأثیر برنامه‌های درسی مدارس هستند ولی نوعی جو گروهی غیر رسمی و تعاملی جهت مقاومت در برابر ایدئولوژی حاکم در میان آنان شکل می‌گیرد (قادری ۱۳۸۹، ص ۸۲). اپل بر این باور است که علیرغم وجود مقاومت سلطه همچنان ادامه دارد و این امر مادامی که کارگران و طبقه کارگر بیدار نشده‌اند ادامه خواهد داشت. تأکید اصلی اپل این است که آموزش و پرورش اساساً یک عمل سیاسی است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۲). اپل از اواسط دهه ۱۹۸۰ از بازتولید و مقاومت به پداگوژی و سیاست، بویژه فهم برنامه درسی در بستر نژاد، طبقه و جنسیت تغییر جهت داد. او اعتقاد دارد که مریبان انتقادی باید به صورت نزدیک‌تری با گروه‌های جنسیت، رنگین پوستان، اتحایه‌ها و معلمان و فعالان برنامه درسی که در شرایط دشوار برای دموکراتیک کردن تعلیم و تربیت در تلاش هستند، در ارتباط باشند (اپل، ۱۹۸۶).

- برنامه درسی پنهان و گزینش دانش

مفهوم برنامه درسی پنهان یا زیر ساخت برنامه‌های درسی به برونداها و مجموعه فرایندهای آموزشی گفته می‌شود که غیر قصدشده‌اند اما در مدارس محقق می‌شوند. از نظر اپل نوعی فرهنگ سکوت و در حاشیه قرار گرفتن عقاید و صداها طبقه زیرسلطه در مدارس وجود دارد که از طریق برنامه درسی پنهان قابل تحلیل است. برنامه درسی پنهان عاملی برای تثبیت قشربندی اجتماعی و انواع دیگر قشربندی تلقی می‌شود (اپل ۱۹۸۲ به نقل از قادری ۱۳۸۹، ص ۸۴). اپل ساختارهای قدرت را با فرم و محتوای برنامه درسی متصل می‌سازد؛ و برنامه درسی پنهان را به نحوی تعریف می‌کند که معطوف به سلطه است (فتحی و اجارگاه ۱۳۸۶، ص ۶۳).

آموزش و برنامه درسی یک صحنه تعارض و تقابل می باشد، صحنه تعارض و تقابل درباره آن نوع دانش که تدریس و یادگرفته می شود، آن نوع دانشی که باید تدریس و یادگرفته بشود. تعارض و تقابل در مورد اینکه دانش مورد نظر چه کسی رسمیت و مشروعیت دارد. چه کسی حق دارد تصمیم گیری نماید درباره آنچه که قرار است یاد داده و یاد گرفته شود، چطور سازمان داده شود، روند یاددهی و یادگیری را نیز چطور باید ارزشیابی و داوری کرد (اپل ۲۰۰۰ و ۲۰۰۴). از نظر اپل مدارس به تولید دانش فنی- مدیریتی به عنوان شکلی از سرمایه کمک می کنند. چنین دانشی با ورود شاگردان به محیط کار به عنوان نوعی اهرم کنترل بر رفتار و اندیشه آنها حاکم است و آنها اگر آرزو کنند غیر از چهارچوب دانش فنی و مدیریتی موجود گام بردارند با مشکلات جدی روبرو می شوند. دانش مذکور بر تشکیلات دولتی هم حاکم است و تشکیلات مذکور نیز به نوعی در راستای حفظ منافع طبقه سرمایه دار عمل می کنند. دانش مدیریتی و فنی با انتقال از مدرسه به ذهن فراگیر، وارد محیط کار و محیط های اقتصادی شده سپس از طریق نیروی کار جدید یعنی معلمان و برنامه های درسی استاندارد و از پیش تعیین شده وارد مدرسه می شود (قادری ۱۳۸۹، صص ۸۶-۸۵).

منابع

- آیزنر، الیوت و اپل، مایکل وهمکاران.(۱۳۹۰). برنامه درسی، گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی نومفهوم گرا. ترجمه: مصطفی شریف. اصفهان، انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان.
- فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۸۶). برنامه درسی به سوی هویت های جدید، شرحی بر نظریات معاصر برنامه درسی. تهران، انتشارات آبیژ جلد اول.
- قادری، مصطفی (۱۳۸۹). نظریه انتقادی تعلیم و تربیت، نقد برنامه درسی مدرنیته و سرمایه داری متأخر. تهران انتشارات یادواره کتاب.
- Apple, M.(1986).Teachers & Text: A Political economy of class and gender relations in education. New York:Routledge & Kegan Paul.
- Apple, M.(2000).Official Knowledge: Democratic education in a conservative age(2nd ed).New York:Routledge.
- Apple, M.(2004).Ideology and Curriculum(3rd ed).New York: Routledge falmer.
- Palmer, J., Bresler,L., Cooper, D.E.(2001). Fifty Modern Thinkers on Education,from piaget to the present. Routledge Key Guides.
- Short,E.C. & Waks, L.J.(2009). Leaders in Curriculum Studies. Rotterdam: Sense Publishers.

منابع تکمیلی

- Apple, M. W. (1992). *Computers in Schools: Salvation or Social- Disaster?* Education Digest, 57(6), 47-52.
- Apple, M.W. (1982).Cultural and Economic Reproduction in Education-
- Apple, M. W. (1996).Cultural Politics and Education. New York- Teachers College Press.
- Apple, M.W. (1998).*The Curriculum: Problems, Politics, and-Possibilities*, Albany
- Apple, M.W. (1995).*Democratic Schools* Alexandria, Va.
- Apple, M.W. (1982). *Education and Power*, Boston-
- Apple, M.W. (1974).*Educational Evaluation: Analysis and Responsibility* Berkeley Apple, M.W. (1979) *Ideology and Curriculum*, London
- Apple, M.W. (1983).*Ideology and Practice in Schooling*, Philadelphia-
- Apple, M. W. (1998). *Knowledge, Pedagogy, and the ConservativeAlliance*. Studies in Literary Imagination, 3 1(1), 5-23
- Apple, M. W. (1993). *Official Knowledge*. New York: Routledge-
- Apple, M.W. (1993).*Official Knowledge: Democratic Education in aConservative Age*, New York

Apple, M. W. (1993). *The Politics of Official Knowledge: Does a National Curriculum Make Sense?* Teachers College Record, 95(2), 222 - 241

Apple, M. W. & Christan-Smith, L. K. (Eds). (1991). *The Politics of the Textbook*. New York: Routledge.

Apple, M.W. (1981). *Reproduction, Contestation and Curriculum*, New Directions in Education: Critical Perspectives, Buffalo

Apple, M. W. (1990). *Restoring the Voice of Curriculum Specialists* Education Digest, 56(2), 48-52.

Apple, M.W. (1975). *Schooling and the Rights of Children*, Berkeley-

Apple, M. W. (1988). *Social Crisis and Curriculum Accords*. Educational Theory, 38(2).191-201

Apple, M.W. (1986). *Teachers and Texts: a Political Economy of Class and gender Relations in Education*, New York

Apple, M.W. (2007). *Democratic Schools*. (2nd d). portsmouth, NJ: Heinemann